

Бошко Ракић,

архивист

Историјски архив Краљево

РЕВИЗИЈА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Једно од питања које, између осталих питања, данас у архивистици завређује пажњу, је институт ревизије архивске грађе. Његова актуелност и значај манифестује се, пре свега, са аспекта преиспитивања својстава архивске грађе и утврђивања стварног стања архивске грађе која се чува у архивима.

Институт ревизије архивске грађе уведен је чл. 51. Закона о културним добрима. Овим законом прописана је обавеза установа заштите да врше ревизију покретних културних добара најмање једанпут у десет година. Међутим, и поред веома изричите одредбе да се ревизија врши у строго предвиђеним роковима, у архивистици и архивској служби институт ревизије је практикован веома ретко, више спорадично, што је делимично последица схватања да то и није тако важна ствар и због тога што ревизија изискује много времена и знатно ангажовање архива.

Ревизија као појам постоји и примењује се у разним областима и делатностима и у основи има једно опште значење, а то је провера исправности докумената или поправљање нечега уопште. Поред, тог општег значења, у области заштите културних добара, односно заштите архивске грађе, ревизија има сасвим одређено значење. Под ревизијом архивске грађе, у смислу Закона о културним добрима, подразумева се, пре свега, преиспитивање својстава архивске грађе на основу којих је утврђена за културно добро.

Архивску грађу чини изворни и репродуковани, писани, цртани, компјутеризовани, штампани, фотографисани, филмовани, микрофилмовани, фонографисани или на други начин забележе-

ни документарни материјал који је од посебног значаја за науку и културу једног друштва и на основу тих својстава се утврђује за културно добро. С обзиром на значај који архивска грађа има за културу, уметност и историју једног народа и државе, архиви, на основу адекватне валоризације усвојених критерија и својстава, својим решењима архивску грађу утврђују за културно добро. Међутим, услед коришћења и манипулације архивском грађом, њеног чувања у депоима, који не испуњавају прописане и захтеване услове (влага, поплаве, пожар), долази до физичког оштећења архивске грађе услед чега губи својства, а тиме и статус културног добра. Путем ревизије врши се преиспитивање свих тих својстава архивске грађе и на основу степена оштећења изводи се закључак да ли се уопште даље може сматрати културним добром. Ако се у поступку ревизије архивске грађе установи да је она изгубила својства културног добра, онда се, аналогно решењу за утврђивање архивске грађе за културно добро, доноси решење којим се утврђује стање архивске грађе у моменту обављене ревизије, односно да је престала да буде културно добро. Решење о обављеној ревизији може се доносити за више истородних докумената или фондова архивске грађе чија су својства промењена на истоветан начин (изгорела, уништена од влаге и поплаве, трајно нестала, или изнета у иностранство).

И поред тога што Законом о културним добрима није изричито наглашено, ревизија архивске грађе, поред преиспитивања њених својстава, има још једно, ништа мање важно значење а то је упоређивање и усклађивање стања из одговарајућег инвентара са стварним стањем у депоу. Наиме, у поступку ревизије архивске грађе овако схваћене, врши се упоређивање архивских јединица, предмета и докумената са сумарним или аналитичким инвентаром и регистром архивске грађе, како би се утврдило стварно стање грађе у депоима архива. Ревизијом се утврђује стварно бројчано и физичко стање инвентарисане архивске грађе. Овај аспект ревизије подразумева проверу да ли су све инвентарне јединице и сви предмети са свим припадајућим актима и листовима на броју и да ли су све инвентарне јединице, предмети и акта у утврђеном и дефинисаном поретку.

Архиви по правилима и упутствима о пријему, смештају, сређивању, обради и чувању архивске грађе у депоима, обавезни су да успоставе и одржавају такав распоред и поредак грађе да се у сваком моменту зна и брзо проналази фонд, предмет или акт. Међутим, услед веома честе манипулације грађом приликом размештаја, премештања, издавања на сређивање, обраду и коришћење, изложбе, лечење и микрофилмовање, и поред највеће пажње, наруши се успостављени поредак, грађа се загуби или оштети, што је кључни разлог да се континуирано, а најмање једанпут у десет година, ревизијом односно инвентарисањем, проверава и утврђује стање и успостављени поредак архивске грађе.

Редовне ревизије архивске грађе врше се континуирано, најмање једанпут у десет година, без обзира на број и величину фондова и степен сређености. Зависно од обима архивске грађе (броја фондова и збирки и количине), ревизију треба вршити и у краћим временским периодима.

Ванредна ревизија архивске грађе, која може бити потпуна или делимична, врши се у случајевима премештања архивске грађе, пожара и поплава депоа где се грађа чува, рушења просторија и других узрока који се могу приписати дејству више силе, крађе архивске грађе, статусних промена, или отварања поступка редовне ликвидације архивских установа.

Због сложености, обимности посла и одговорности коју ревизија са собом носи, архиви треба ревизији да приступе на организован начин, који подразумева доношење посебног општег акта или упутства које би се донело на нивоу целе архивске службе. Тим правилником или упутством уредили би се услови и начин вршења ревизије архивске грађе која се чува у архивима. Потреба за доношењем једног оваквог упутства постоји одавно у архивској служби, посебно ако се има у виду чињеница да се ревизије не врше редовно и да то има за последицу да архиви у већини случајева немају ажурирано стварно стање архивске грађе.

Припремним радњама на ревизији, поступком ревизије, окончањем ревизије и презентирањем резултата руководи директор архива или друго лице које он овласти.

Директор архива организује комисију за ревизију и, по потреби, једну или више радних група од најмање три члана, именује пред-

седника и чланове комисије, одређује дан почетка и време трајања ревизије и рок за достављање извештаја о извршеној ревизији.

Лица задужена за архивску грађу дужна су да најкасније до дана одређеног за почетак ревизије изврше претходно све потребне припреме ради што лакшег, бржег и правилног обављања ревизије. Припрема архивске грађе за ревизију састоји се у прегледу смештаја архивске грађе по постојећем систему размештаја према топографском показивачу, улагање архивске грађе (архивских јединица) које се тренутно не налазе у полицама, враћање издате архивске грађе у полице, сравњивање из регистра коришћене архивске грађе (издате и враћене) како би свака јединица архивске грађе могла бити идентификована на лицу места.

Комисија саставља план рада по коме ће вршити ревизију, који обухвата обим ревизије, редослед радова, одређује метод ревизије и све радње које ће се обавити пре, за време и после ревизије.

Ревизијом се врши сравњивање одређених података сваке јединице архивске грађе са одговарајућим подацима у регистру архивске грађе, општем, сумарном, аналитичком инвентару или записнику о преузимању (са списком преузете грађе), ради утврђивања стварног стања архивске грађе једног архива.

После извршеног преиспитивања својстава целокупне архивске грађе и утврђивања физичког и бројчаног стања саставља се записник о ревизији архивске грађе. У записнику о ревизији констатује се време трајања ревизије, састав комисије, обим и врста архивске грађе обухваћене ревизијом, метод ревизије, број фондова и збирки, број и назив архивских јединица које нису нађене на лицу места, број невраћених инвентарних јединица, број физички дотрајалих и нупотребљивих архивских јединица (архивска грађа која је изгубила својства на основу којих је утврђена за културно добро). Записник о ревизији може да садржи и друге податке од значаја за утврђивање стварног стања архивске грађе појединог фонда-збирке, за које комисија оцени да треба унети у записник.

Записник о ревизији потписују сви чланови комисије и достављају директору архива. На основу записника саставља се извештај о ревизији и упућује се директору, односно стручном већу, на разматрање. У извештају комисија уноси број архивских јединица које су изгубиле својства (физички оштећене и дотрајале,

које су за лечење или се не могу лечити јер су у знатној мери оштећене), опис и навођење несталих архивских јединица, опис невратљиве архивске грађе услед немогућности њиховог повраћаја (након предузимања свих законом предвиђених мера). За архивску грађу која је оштећена, уништена, нестала или украдена, комисија има један веома деликатан задатак да утврди под којим околностима се то десило и чија је одговорност (наравно уколико је то у могућности). То се односи на целокупну архивску грађу, а посебно на архивску грађу која је категорисана за културно добро од великог или изузетног значаја, а дошло је до њеног оштећења, уништења или крађе. Уколико постоје индиције да је до оштећења, уништења или крађе дошло због неправилног, несавесног руковања и чувања или неблаговременог предузимања законом прописаних мера техничке заштите, онда се по закону утврђује ко је одговоран. У свим овим случајевима, на основу записника и извештаја комисије о извршеној ревизији, архиви као активно правно легитимисани пред законом, на основу чл. 72. Закона о културним добрима и Кривичним закоником Републике Србије могу покренути спор пред надлежним судом, уколико против лица за које се основано сумња да су оштетили, уништили, украли културно добро поступак није покренуо одговарајући јавни тужилац односно правобранилац.

На основу записника и извештаја комисије о извршеној ревизији, за архивску грађу за коју је утврђено да је изгубила својства културног добра, односно за коју се утврди да је оштећена, уништена, нестала, трајно изнета у иностранство, или пак украдена, доносе се решења којим се констатује стање те архивске грађе у моменту ревизије. То аутоматски повлачи за собом да се у регистару архивске грађе и документацији која се образује и чува уз њега, врши промена уписаних података. Архивска грађа, за коју се утврди да је физички уништена или трајно нестала, у смислу члана 63. Закона о културним добрима, брише се из регистра архивске грађе као културно добро.

Редовним спровођењем института ревизије архивске грађе, постиже се адекватна заштита и ажурност, односно усклађеност свих евиденција о архивској грађи са стварним стањем у архивском депоу.